

ELŐSZÓ

Már egy-két éve foglalkoztam Sáros megye nemességével, amikor 2015 novemberén először kerestem fel személyesen ezt a vidéket. Csupán kutatni indultam, holott halvány családi kötődésem is akadt: nagymamám régen többször járt látogatóban számomra ismeretlen eperjesi rokonoknál. Felmenőim hosszú sora a szomszédos Abaúj megyéből származik, szüleim a Hernád völgyében, Felsődobszán és Nagykinizsen nőttek fel. Erős azonban a gyanúm, hogy édesanyám családnevében, a Radvaiban már a sárosi Ratvaj falucska neve őrződött meg. E vékony családi szálak ellenére a Kassától északabbra fekvő táj egészen 2015 novemberéig idegennek számított – csupán az oklevelek pergamenjéről ismertem.

Éppen ezért, izgatott voltam, ahogy a szebb napokat is megélt szerelvény kigördült a kassai pályaudvarról és kényelmes tempóban Téhányt követően átlépte a történelmi megyehatárt, majd jól ismert települések suhantak el a vonat mellett: Kende és Enyicke, melyeknek öt-hatszáz évvel ez előtti birtokosai jelen kötet lapjain is sokszor felbukkannak. Eperjesen ekkor csak rövid időm jutott városnézésre, kegyetlenül végighajszoltam szegény bőröndömet, hogy hosszú sétát követően elérjem a Szent Miklós-templomot, majd nemskára rohanhattam is vissza az állomásra, hogy ne késsem le a bártfai vonatot. Az Eperjes és Bártfa közötti körülbelül egyórás út során folytatódott „időutazásom” a középkori Sáros megyébe: már az út elején Kapi vára magasodott a völgy felett, ahol a szerelvény a Kapiak hírhedt vámhelye, Töltszék felé robogott. A vonat festői tájon, hegyes-dombos vidéken haladt végig, míg az út végén megpillanthattam Bártfa 15–16. századi bástyákkal és városfalakkal körülsáncolt macskaköves belvárosát. Kapi várát még a kutatóút végén felkerestem, s bár egyedül vágtam neki az ijesztően ismeretlen várhegynek, végül egy helybéli társaságában értem fel a Kapiak romos erősségéhez. 2015 novemberében tehát nemcsak kutathattam, hanem „meg is látogathattam” a középkori Sáros megyét.

Azóta többször, szinte évente megtettem a Kassa–Eperjes, illetve az Eperjes–Bártfa vonatutakat, melyekhez megannyi kellemes emlék kapcsolódott az évek során. Hosszú órákat töltöttem az eperjesi, bártfai – na és kassai! – levéltárakban, ám ezután magukat a városokat is alaposabban végigjárhatam. Az Eperjes és Bártfa közötti útvonalon később is szinte megelevenedett a múlt: a sárosi lankák még az őszi, téli borús szürkéségben is dús legelőkről

árulkodtak: így egy csapásra megértettem, miért is tért át a 16. század elején e hegyes-dombos vidék lakossága egyre inkább a nagyállattartásra; miért éppen Raszlavicán tartotta ménését János bártfai esküdt; vagy miért Demétén legeltette marháit Tordai András eperjesi polgár. Hasonló hatással volt rám Sáros várának felkeresése is – pedig az aznapi levéltározás után, a szomorú februári időben eleinte nehezemre esett rávenni magam a hegymászásra. Nagysáros ráadásul rá is szolgált a nevére, a várhoz vezető út elejét megtermett tócsák jelezték. A hatalmas alapterületű várrom azonban kárpótolt minden kellemetlenségért: azon falak között sétálhattam, ahonnan korábban Máriási István alispán és várnagy irányította a megyét, s ahol Ternyei Nikodémus udvarbíró egyezkedett az eperjesi vagy bárfai polgárokkal a bor áráról. Az idegen Sáros megye egyre inkább ismerős lett, a papírszagú ismeretanyag élettelt telt meg.

Minden bizonnyal más lenne jelen kötet, ha 2015-ben nem kirándulok el a bártfai levéltárba, amelyért köszönettel tartozom a Lendület Középkori Gazdaságtörténet Kutatócsoportnak és Weisz Boglárkának. Mindenekelőtt azonban Draskóczy Istvánnak tartozom hálával, aki megismertetett a társadalomtörténeti kérdésekben rejlő lehetőségekkel, s végigvezetett egyetemi tanulmányaim mérföldkövein. A kötet – és az annak alapjául szolgáló doktori értekezés – elkészítésében nyújtott segítségükért és javaslataikért továbbá köszönettel tartozom C. Tóth Norbertnek, Dreska Gábornak, Horváth Richárdnak, Neumann Tibornak, Nógrády Árpádnak, Pálosfalvi Tamásnak és Péterfi Benécének, illetve mindazoknak, akik a doktori értekezést a munkahelyi és nyilvános vitákon véleményezték. Szintén sokat köszönhetek a szlovákiai levéltárak vezetőinek és levéltárosainak, elsősorban Hajdú Máriának, ifj. Ferdinand Uličnýnak és Jozef Petrovičnak, akik nemcsak lehetővé tették, de segítettek is az anyag feltárását. A megyei oklevelek pecséteinek vizsgálatában nyújtott segítségét köszönöm Spekner Enikőnek is, míg magát a pecsét történeti kutatást a 2016/2017. évi Új Nemzeti Kiválóság Program támogatta. Szintén hálával és múlhatatlan köszönettel tartozom természetesen szüleimnek és testvéremnek, Zsuzsinak a kutatás során nyújtott támogatásért, valamint nem felejtkezhetek el nagyszüleimről, akik miatt mindig szeretettel gondolok az abaúji tájra. Hálás vagyok barátaimnak, mindenekelőtt Gál Juditnak és Tarján Eszternek, akik nemcsak szakmailag támogattak, de barátságukkal és állandó biztatásukkal is hozzásegítettek a könyv elkészítéséhez. Köszönettel tartozom továbbá Fóris Ákosnak, Málik Zoltánnak és Szegvári Zoltánnak is, hogy támogatást nyújtottak a kutatás éveit alatt.

BEVEZETÉS

„[...] a szolgabírói hivatal minden kérdésen kívül a legnehezebb, legtöbb bajjal s fáradsággal járó, mely széles e világon valaki által viseltetik. Ő a közrend fenntartója, a gazdag s szegény védője, bírása s apja járásának, kinek közbenjárása nélkül igazságot senki sem találhat, kinek kezein alólról minden panasz, felőlről minden parancs keresztülmegy. Ő a vizek szabályozója, utak s hidak építtetője, szegények pártfogója, oskolák fölügyője, fővadászmeister, ha farkas mutatkozik, protomedicus, ha dögmirigy közelg, békebíró, váltótörvényszékek végrehajtója, büntetőtörvényi vizsgálódó, rendőrségi bíró, hadi biztos a szállásoló katonákra nézve, mezei rendőr, kórházak felügyelője – szóval minden, in quo vivimus, movemur et sumus. Ha azon öt-hatszáz férfi közül, kik hazánkban e hivatalt viselik, hanyagságból egy nem teljesíti kötelességét, ezek szenvednek. Ha egy közülök részrehajló, több négyszögmérföldnyire az igazság kiszolgáltatása megszűnt e hazában. Ha egy tudatlan, legalább az adózó népre nézve országgyűlésünk hasztalan alkotja törvényeit.”¹

Eötvös József *A falu jegyzőjében* írt mondatai természetesen túlzó iróniával jellemzik a szolgabírói hivatal 19. századi betöltőit, mindenesetre a hivatal fontossága nem lebecsülendő: a középkori és kora újkori megye egyik legfontosabb tisztségéről beszélünk, egy 1464. évi pozsonyi oklevél egyenesen a megyei törvényszék oszlopaként (*columpna sedis nostre iudicarie*) határozza meg a szolgabírókat.² Elemzésem során ezt a hivatalt, illetve viselőit vizsgálom első sorban a kiváló forrásadottságú Sáros megye adatai alapján az Anjou-kortól a 16. század közepéig. A vizsgálat célja, hogy a megye szolgabírái és családjaik elemzése révén meghatározza a szolgabírák társadalmi helyzetét, annak jellegzetességeit, valamint feltárja kapcsolati hálójukat, elhelyezve ezt a hivatali réteget a megyei nemességben belül és azon túl. A kötet behatóbban vizsgálja a nemesi társadalom Engel Pál által „megyei”, illetve „vidéki” jelzőkkel illetett csoportját,³ mely egyrészt megvilágítja a nemesség alsóbb rétegeinek életét, vagyoni és karrierlehetőségeit, de emellett a szolgabírói hivatal és az úgyne-

1 Eötvös J.: *A falu jegyzője* 15–16.

2 DF 273 811. Kiadása: Vita. Szabolcs megye 521. Vö. C. Tóth N.: Szabolcs megye működése 62.

3 Engel P.: *Társadalom és politikai struktúra* 316–318.; Engel P.: *Szent István birodalma* 152., 154–156.

vezett „nemesi vármegye” működésével kapcsolatban is adalékul szolgál. Mivel alapvetően egy hivatali réteg társadalmi jellemzőit vizsgálom, a társadalomtörténeti elemzés elválaszthatatlan az intézménytörténeti változásoktól, így a család- és birtoktörténet együtt kezelendő a hivataltörténeti jelenségekkel.

A szakirodalmi előzmények azt mutatják, hogy a nemesi megye működését, illetve a nemesi társadalom rétegződését egy megyén keresztül, mélyfúrás jellegű elemzés révén a legcélszerűbb vizsgálni.⁴ Ezzel szemben – ahogy a kötet alcíme is jelzi – elemzésem során igyekszem regionális, valamint országos szinten is összevetni Sáros megyei észrevételeimet más, szakirodalom által vizsgált megyékben tapasztalt jelenségekkel. Az északkelet-magyarországi térségről természetesen Sáros megye szomszédjai, Abaúj, Zemplén és Szepes megyék szolgálhatnak összehasonlítási alapul. Közülük is leginkább Abaúj kecsegtet kiváló egybevetési lehetőséggel. Sáros megye története ugyanis szorosan összefügg déli szomszédjával: a 13. század második felében az önálló megyefejlődés útjára lépő Sáros a nagy kiterjedésű Újvár megye északi részéből alakult ki,⁵ a 14–15. században a két megyének közösen rendeztek *generalis congregatiókat*,⁶ de még a Jagellók korában is előfordult, hogy Abaúj és Sáros közösen érvényesítették érdekeiket az uralkodó előtt.⁷ Ráadásul Sároshoz hasonlóan Abaúj megyének is fennmaradt az 1427. évi kamarahaszna-összeírása, ami alapján a birtokviszonyokat is jobban ismerjük. Hasonló mondható el a térség megyéi közül Gömöről, Tornáról, illetve az Engel Pál által elemzett Ung megyéről is.⁸

Az alcímben feltüntetett időkeret magyarázatra szorul, nem köthető uralkodók vagy dinasztiai uralkodásai éveikhez. A kezdődátum könnyen meghatározható: Sáros megye hatóságának oklevelei 1329-től állnak rendelkezésünkre.⁹ Ezzel szemben a korszakhatár végét jelölő időpont már nem ennyire kézenfekvő. A kutatás és vizsgálat már csak a Jagelló-kori megyei tisztségviselők élettartama és karrierje miatt is túlnyúlt a középkor hagyományos, 1526. augusztus 29-ei határdátumán, a Jagelló-kori Sáros megye jelentősebb alakjai közül Harsági Farkas László megyei kapitány és ispán, illetve Salgói Borsvai András és Ternyei Imre szolgabírák is az 1540-es évek elején távoztak az élők

4 A teljesség igénye nélkül: Holub J.: Zala megye története; C. Tóth N.: Szabolcs megye működése; Engel P.: Ung megye; Pálosfalvi T.: The Noble Elite; Szakály F.: Tolna megye szolgabírái; Neumann T.: Választott nemesi esküdtek.

5 Kristó Gy.: A vármegyék kialakulása 407–409.; Zsoldos A.: A Druget-tartomány 97–98.

6 Gábor Gy.: A megyei intézmény 139.; Tringli I.: Megyék a középkori Magyarországon 506.; Istványi G.: A generalis congregatio 67.

7 DL 70 333.

8 Engel P.: Kamarahaszna-összeírások; Engel P.: Ung megye.

9 Az első, 1309. évi megyei kiadvány csupán tartalmilag maradt ránk, nyelvezete kétségesse teszi hitelét (DL 71 757.), a következő két megyei oklevél (DL 40 516., DL 40 517.) a Magyar Nemzeti Levéltár DL–DF adatbázisában 1328. évi keltezéssel található, a bennük szereplő személyek azonban kétségtelenül ötven évvel későbbi, 1378-as állapotot tükröznek, valószínűleg a keltezés során lemaradt egy római L szám.

sorából. A személyi folytonosság mellett további érvként hozható fel Sáros megye 16. század közepi összeírása, mely forrás – más megyékhez hasonlóan – elsődleges a birtokviszonyok vizsgálatához. Maksay Ferenc az összeírást kérdőjelesen 1550-re datálta,¹⁰ keltezésének pontosítását pedig a Sóvári Sós család története segíti. A jegyzékben a família birtokai Sós György, Albert és Ferenc tulajdonában szerepelnek. Közülük a legtovább György élt, Albert viszont valamikor 1547. március 17. és 1548. június 13. között elhalálozott.¹¹ Ferenc ekkor már néhai, az ő halála 1545. május 26. előtt következett be.¹² Sós Ferenc halálát egy szépesi káptalan által végrehajtott vizsgálat során említik, a királyi ember ugyanis a Ferenc által 2000 forintért Eperjesnek adott Kissáros és Zsebefalva birtokokra szállt ki a város birtokba vezetésére. A káptalani relációban tévesen 1545. szeptember 29-ére keltezett, valójában 1544. szeptember 29-én kelt¹³ mandátum idején Ferenc természetesen még az élők sorában volt. Az összeírás már a birtokátruházás utáni állapotot őrzi, de még Ferenc életében keletkezett, így keltezése 1544. szeptember 29. és 1545. május 26. közé tehető. Szintén Eperjes kezén találjuk a jegyzékben Mohnya birtokát is, melyet 1544. december 12-én adott zálogba a városnak I. Ferdinánd.¹⁴ Az összeírás elkészülte mindezek alapján 1545 első felére tehető.

A szolgabírák társadalmi helyzetére vonatkozó szakirodalmi megállapítások nem egységesek, így érdemes röviden összefoglalni a legfontosabb nézeteket. A szolgabírák társadalmi státuszáról először a Zala megye történetét a 20. század elején feldolgozó Holub József fogalmazott meg határozott véleményyt, aki szerint a hivatal a tekintélyesebb nemesek számára terhes kötelezettséget jelentett.¹⁵ Holub eredményei évtizedekig meghatározók voltak, Zala megyén alapuló észrevételeit országosan is kiterjesztették.¹⁶ Holubnál pozitívabban viszonyult a szolgabírák társadalmi helyzetéhez Mályusz Elemér, aki a rendi állam kialakulásának egyik tényezőjeként számolt a szolgabírói réteg megerősödésével.¹⁷ Szakály Ferenc Tolna megye szolgabírait vette górcső alá. Ő a szolgabírákat a kisenemesi falvak lakóiban határozta meg, akiknél apáról fiúra öröklődött a hivatal, s befolyásuk a megye határain belül maradt. Szakály továbbá arra jutott, hogy a szolgabírói hivatalt a vagyonosabb és befolyásosabb nemesekre testáló 1435., 1486., illetve 1492. évi törvényeknek nem volt foganatja.¹⁸

A szolgabírák társadalmi presztízsére Engel Pál Ung megye nemességét vizsgálva tért ki. Engel kimutatta, hogy a szolgabírák a 14. század első felében

10 Maksay F.: Magyarország birtokviszonyai II. 601.

11 P 608 I. 1547. Nr. 3.; 1548. Nr. 10.

12 P 608 I. 1545. Nr. 1.

13 Királyi Könyvek 2.103.

14 Uo. 2.104.

15 Holub J.: Zala megye története 152.

16 Tringli I.: Megyék a középkori Magyarországon 489.

17 Mályusz E.: A magyar rendi állam 68.

18 Szakály F.: Tolna vármegye szolgabírái 418.

még jórészt a megye tehetősebb atyafiságai közül kerültek ki, azonban a század második felétől már a legszegényebb kis- vagy egytelkes nemesek töltötték be a hivatalt.¹⁹ Ugyanezt a jelenséget tapasztalta a királyi emberek esetében, majd eredményeit általánosította.²⁰ Hasonló véleményt fogalmazott meg Neumann Tibor is.²¹ Ezzel szemben C. Tóth Norbert Szabolcs megyei kutatásai arra utalnak, hogy ott a Zsigmond-korban is vagyonosabb nemesek töltötték be ezt a hivatalt.²² Speciális az erdélyi megyék helyzete. Rüszt-Fogarasi Enikő Kolozs megyében közép- és kismemesi szolgabírákat talált, de itt egyes szolgabírói családokból ispánok, alvajdák is kikerültek – az erdélyi megyék ispánjai valójában az alispánoknak feleltethetők meg.²³ W. Kovács András az összes erdélyi vármegyére nézve mutatta ki, hogy a szolgabírák azokból a kisebb vagyonú, de a megyében hangadó nemesi családokból kerültek ki, mint az (al)ispánok.²⁴

Az ellentétes vélemények mellett is egyértelműnek tűnik, hogy a szolgabírói családokat a megye kis- és középnemes társadalmában kell keresnünk, valamint az is, hogy a legelső, 13. század végi, 14. század eleji szolgabírák vagyonosabbak és tekintélyesebbek lehettek későbbi hivatali utódaiknál.²⁵

A vizsgálat kezdetén tehát nem kerülhetők ki a megyei társadalom rétegződése kapcsán megfogalmazott definíciók. Témánk szempontjából a megyei nemesség középső és alsó része az érdekes. A különböző társadalmi rétegek közötti határt általában a birtoknagyság alapján határozták meg. Engel Pál a stratifikáció másik jelentős tényezőjének a szolgálat milyenségét tekintette. Engel szerint, a megyei nagybirtokosokra (200–300 jobbágytelek) általában az udvari szolgálat, a középbirtokosokra (20–100 jobbágy) a főúri família, míg a kisbirtokosokra (15 jobbágytelek alatt) a megyei nagybirtokosok, a jómódú nemesek szolgálata volt jellemző. Engel szerint ez utóbbi csoport legszegényebbe közül kerültek ki a szolgabírák.²⁶ Erre a 14. századi, 15. század eleji (1437-ig) Ung megyei adatok alapján jutott.

Engel szempontrendszerén Fügedi Erik finomított, aki a hivatkozott kötet megjelenése előtt, Engel 1986-os kandidátusi értekezésére (*Ung megye nemesi társadalma 1437 előtt*) reflektált. Fügedi nem tett olyan éles különbséget a kis- és középbirtokosok szolgálatvállalása közé, mindkét réteg esetében elképzelhető az arisztokrácia szolgálata. Szintén vitatta a kis- és középbirtokosok karrierlehetőségeinek megyéhez kötését, véleménye szerint gyakori volt a megyén kívül szolgálatvállalás, „a szerencsét próbáló közép- és kisbirtokos

19 Engel P.: Ung megye 109.

20 Engel P.: Királyi emberek 590.; Engel P.: Szent István birodalma 155.

21 Neumann T.: A Vízköz kismemesi társadalma 417., 440.

22 C. Tóth N.: Szabolcs megye működése 61., 67.

23 Rüszt-Fogarasi E.: Kolozs vármegye szolgabírái 4–5.

24 W. Kovács A.: Az erdélyi vármegyék 8.

25 Zsoldos A.: Az özvegy és a szolgabírák 803–804.

26 Engel P.: Ung megye 109.

nemesek a familiárisok munkaerőpiacát hozhatták létre”.²⁷ Fügedi felhívta a figyelmet a kis- és középvagyon felaprózódásának fontos jelenségére. A csupán saját nemesi telküket, *curiájukat* birtokló egytelkes nemesek adómentességét Mátyás király már kikezdte, de a néhány jobbággyal bíró nemeseket is veszélyeztette a birtokok aprózódása.²⁸

Az Ung megyei nemesek vagyonának vizsgálatához Engel Zsigmond-kori összeírásokat használt, míg Solymosi László Veszprém megye 1488. évi adólajstromának alapos elemzése során tért ki a nemesség rétegződésére. Solymosi öt vagyoni kategóriába osztotta a veszprémi nemeseket, melynek alján az ekkor meg is adóztatott népes egytelkes nemesség helyezkedett el. Őket követte az 1–5 telekkel bíró törpebirtokosok, illetve a 6–20 portás kisbirtokosok, majd a megyei közép- (21–100 telek) és nagybirtokos (101–1000 porta) réteg. Lényegében tehát hasonló számokat találunk, mint Engel század eleji, Ung megyén alapuló kategóriái esetében, annyi különbséggel, hogy ez esetben a megyei nemesség alsóbb rétege differenciáltabb. Természetesen a telkes jobbággyokkal rendelkező nemesek zömét a törpe- és kisbirtokosok alkották.²⁹ Maksay Ferenc a 16. század közepi összeírások esetében 10 jobbágyportánál húzta meg a kis- és középbirtok közötti határvonalat.³⁰

Draskóczy István a nemesség 15. századi rétegződésének Mátyás- és Jagelló-kori viszonyait több szempontot mérlegelve írta le. Véleménye szerint a megyei nemesség felsőbb rétegét a vitézlkők (*egregii*) alkották, míg a középbirtokosok csoportjába – megyénként eltérően – a 10–30 telket birtokló nemestől a 200 jobbágyportás vagyon birtokosáig tartoztak. Tevékenységük leginkább a megyére, illetve a több megyét átfogó régiójukra terjedt, s leginkább a főurak familiárisaiként, várnagyaiként szolgáltak. Közülük kerültek ki a végvárak katonái, de a legfontosabb megyei tisztségek, az alispánok, szolgabírák, sőt a megyék által választott országgyűlési követek is. A széles vagyoni skálájú középbirtokosok, illetve a kisbirtokosok között a határt Mátyás 1464. évi törvénye mutatja szemléletesen. Mátyás ugyanis a 10 teleknél többel rendelkezőknek előírta, hogy minden tizedik porta után egy lovast vigyenek magukkal, míg a 10 teleknél szegényebbek csupán személyesen vonultak hadba. Az 1–5 telket bíró törpebirtokosok alatt a nemesi telkükkel rendelkező „egytelkeseket” találjuk, akiket Mátyás megadóztatott.³¹

A Vízköz kismemességét vizsgálva Neumann Tibor az egytelkesek és a kisbirtokosok közötti határvonal kérdését tisztázta. Felhívta ugyanis a figyelmet arra, hogy a forrásokban „egytelkesként” meghatározott nemesek sokszor nemcsak egyetlen nemesi telket birtokoltak, hanem többet is, előfordult olyan vízközi „egytelkes”, aki hat nemesi telekkel is rendelkezett. Továbbá

27 Fügedi E.: Az Elefánthyak 207–211.

28 Uo. 217–219.

29 Solymosi L.: Veszprém megye 148.

30 Maksay F.: Magyarország birtokviszonyai I. 5–6., 8.

31 Draskóczy I.: A tizenötödik század 107–108.

árnyalja a kialakult helyzetet, hogy azokat is egytelkesnek írták, akik csak az adott megyében nem bírtak jobbágytelekkel. A vagyonosabb egytelkesek és a néhány jobbágyportát birtokló kisbirtokosok között nem volt nagy különbség, a „többtelkes” egytelkes a birtokára jobbágyot telepíthetett, vagy zsellérekkel műveltette, esetleg szomszéd jobbágyok bérelték telkeit. Az „egytelkes” tehát nem feltétlenül egy társadalmi réteg, hanem különböző vagyonú nemesek tartoztak ide, s a fogalom inkább adózási kategória volt.³² Neumann a kisbirtokosok szolgálatvállalását vizsgálva szintén kitért arra, hogy az Ung megyei állapotok nem általánosíthatók, a vízközi kisnemesek gyakran választották szolgálati helyüknek a főúri familiát.³³

A következőkben tehát a Sáros megyei szolgabírák társadalmi rétegét vizsgálom, a birtoknagyság mellett elsősorban a lokális presztízszt és a kapcsolatrendszer elemézve. A konkrét társadalmi elemzés előtt azonban – mivel egy speciális, hivatalviselő csoportról van szó – ki kell térni magára a szolgabírói hivatalra, és azokra az intézménytörténeti megfigyelésekre, amelyeket kutatásom során tettem. A szolgabírói hivatalviselés és feladatok ismertetése a társadalomtörténeti vizsgálat számára is alapul szolgál, felvillantva azokat az intézménytörténeti változásokat, melyek a szolgabírói hivatal betöltőinek rétegére is hatással lehettek, s összefügghetnek a mögöttes társadalmi átalakulásokkal.

A társadalomtörténeti elemzés másik megkerülhetetlen alapja a vizsgált szolgabírói rokonságok származásának, családi kapcsolatainak rekonstruálása. Az egyes családok eredetének és leszármazásának ismerete nélkülözhetetlen a házassági stratégiák, kapcsolatrendszer, vagy akár a birtokviszonyok meghatározása számára. Engel Pál például megfigyelte, hogy a megyék irányító családjai még a késő középkorban is az Árpád-kori ispáni nemzetségekből kerültek ki.³⁴ Ezen „konzervativizmus” miatt érdemes még a Jagelló-kori szolgabírák esetében is feltárni az ősoket. Emellett a hivatalviselő személyek atyafiságukban való elhelyezése, legközelebbi rokonainak (szülők, testvérek, unokatestvérek) pontos ismerete az adott tisztségviselő hátterére, megválasztása mögött rejlő okokra is választ adhat. Ennek következtében – hasonlóan Engel Pál Ung megye nemesi társadalmát, illetve Pálosfalvi Tamás Körös megye nemesi elitjét vizsgáló monográfiáihoz³⁵ – az összehasonlító vizsgálat előtt bemutatom a Sáros megyei szolgabíró-rokonságokat, rekonstruálva azok leszármazását és szerteágazó rokoni kötelékeit.

Az egy-egy megye működését vagy társadalmát vizsgáló tanulmányok eddig csupán résztémaként foglalkoztak a szolgabírák társadalmi hátterével, a szolgabírák kapcsolati hálójával, házassági stratégiáival, lokális kapcsolatrendszerével.

32 Neumann T.: „Egytelkes nemes” 337–345.; Neumann T.: A Vízköz kisnemesi társadalma 443–448.

33 Neumann T.: A Vízköz kisnemesi társadalma 442.

34 Engel P.: Szabolcs megye 603–612. Vö. Neumann T.: Választott nemesi esküdtek 280.

35 Engel P.: Ung megye; Pálosfalvi, T.: The Noble Elite.

kevés hangsúlyt kapott. A szolgabírói rokonságok felvázolását követő fejezetekben a megyetörténet ezen tartozását igyekszem – részben – kiegyenlíteni Sáros megye középkori, 1329 és 1545 közötti szolgabíróinak vizsgálatával. Az elemzés során előbb a szolgabírói hivatal presztízsét, annak változásait, illetve a hivatalviselő személyek vagyonát vizsgálom, majd ezen tisztségviselők lokális és regionális kapcsolatrendszerére, annak tényezőire fókuszálok. Az elemzés fő célkitűzése a szolgabírákat adó társadalmi réteg lehető legpontosabb körülhatárolása, valamint elhelyezése a megyei nemességben belül.

